

i tuvaki ni vakasama e na dua na yasa ni vanua (Mental Health District Inspector); se

- vakaqaqa na veika me baleta na kudru. E lailai wale ga na kudru e dau qai vakatulewa kina na i Liuliu me vakaqaqai. E na via taura toka e dua na gauna balavu na veivakaqaqai oqo, me vaka ni sega ni dua e tovaka na i Liuliu, e dodonu kina vei koya me rogoca na veika era tukuna ko ira taucoko era okati e na kudru. E laurai ni so na kudru e vakaqaqai, e sega ni voroki kina e dua na dodonu e ologi e na Code of Rights.

Mo namaka me na veitaratara tiko yani vakawasoma kei iko na vale na nona vale ni volavola na i Liuliu, me yacova ni sa vakdeitaki e dua na lewa. Mo namaka tale tiko ga e dua na i vakamacala ni veika e na cakava na i Liuliu me wali kina na nomu kudru, kei na i otioti ni ka e sa vakatulewa kina ko koya.

E na totogitaki beka ko koya e vakarautaka na veiqaravi kevaka e laurai ni sa voroki na noqu dodonu?

Kevaka e raica na i Liuliu ni sa voroki na nomu dodonu e na gauna e vakaqaqa tiko kina na veika me baleta na nomu kudru, sa na vagolea na nomu kudru vua na i Liuliu (Director) ni i valavala ni kena vakayacori na veiqaravi (Director of Proceedings). E dau caka oqo e na vica wale sara na kudru e vakaqaqai.

Na Director, e dauveibetaki tu vakaikoya, ka sega ni sema ki na dua tale na tabana. E rawa vua me kauta na nomu kudru ki na mataveilewai me baleta na nodra vunau ki ko ira era qarava na bula (Health Practitioners Disciplinary Tribunal - HRRT), se ki na mataveilewai e dikeva na dodonu ni tamata yadua (Human Rights Review Tribunal - HRRT), se kauta vei rau ruarua na mataveilewai oqo.

E rawa ni kunei e na vanua e tabaki kina e na komipiuta e na HDC website, na i tukutuku me baleta na Director of Proceedings kei na veikudru taucoko e sa rogoci oti e na Mataveilewai oqo.

E rawa ni'u saumi vakailavo kevaka sa voroki na noqu dodonu?

E sega ni tu vua na Commissioner na kaukauwa me sauma vei iko e dua na ka. Ia, e rawa vei ira era vakarautaka na veiqaravi me ra sauma lesu vei iko na i sau ni nomu qaravi ka sa saumi oti tu, me tiki ni i wali ni veika me baleta na nomu kudru. E so era rawa ni saumi mai na ACC kevaka era mavoa e na vuku ni veiqaravi e caka vei ira.

E rawa ni sauma na leqa e yaco na mataveilewai e dikeva na dodonu ni tamata yadua (HRRT), ia e lailai wale sara na mataqali kudru e rawa ni sauma.

NA I TUKUTUKU TALE E SO KEI NA MATAILALAI NI SALA NI VEITARATARA KEI KEITOU

Kevaka e gadrevi e so tale na i tukutuku kei na veivuke, se me vakarautaki na vuli kei na veituberi me baleta na Veika e Ologi e na Dodonu ni tamata yadua (Code of Rights), se gadrevi e so tale na i vakamacala me baleta na valataki ni veiqaravi me baleta na bula raraba kei na vakaleqai ni i tuvaki ni dua na tiki ni yago, se na sala ni vakaraitaki kudru, oqo na sala ni veitaratara:

Na Tabana e Qarava na kena Valataki na veika me baleta na Bula Raraba kei na Vakaleqai ni i Tuvaki ni Dua na Tiki ni Yago e Niu Siladi raraba

- 0800 555 050
- Na fax e sega ni saumi: 0800 2787 7678
- advocacy@hdc.org.nz

Na i Liuliu ni Tabana ni Bula Raraba kei na Vakaleqai ni i Tuvaki ni Dua na Tiki ni Yago

PO Box 1791, Auckland
Okaladi ph/TTY (09) 373-1060
Wellington (04) 494 7900
Veivanua tale eso ph/TTY 0800 11 22 33
Fax (09) 373 1061
Email: hdc@hdc.org.nz
Website: www.hdc.org.nz

Na nomu dodonu e na gauna ko vakayagataka tiko kina e Niu Siladi e dua na veiqaravi me baleta na bula raraba se na vakaleqai ni i tuvaki ni dua na tiki ni yago, kei na sala ni vakaraitaki kudru

0800 555 050

NA VEIKA E OLOGI E NA DODONU OQO

E tu na nomu dodonu

Ko ira taucoko era vakayagataka tiko e dua na vei qaravi me baleta na bula raraba se na vakaleqai ni i tuvaki ni dua na tiki ni yago, era taqomaki e na veika e ologi e na dodonu ka yacana na Code of Rights. Na kena vakaillesilesi liu (Commissioner) e Niu Siladi, e vakatetea ka taqomaka na dodonu taucoko oqo e na ruku ni lawa ka yacana na Health and Disability Commissioner Act 1994.

Na nomu dodonu e na gauna ko qaravi tiko kina e na dua na vei qaravi me baleta na bula raraba se na vakaleqai ni i tuvaki ni dua na tiki ni yago

- E solia vei iko na Code of Rights na tini na dodonu ka koto oqo e ra:
1. Me vakarautaki vei iko na i vakarau e veidokai.
  2. Me vakarautaki vei iko na i vakarau e veiganiti, ka mo kua ni vakasaurarataki se vakaduiduitaki e na dua na ka.
  3. Mo rokovi e na i valavala vakaturaga ka rokovi na nomu galala.
  4. Mo qaravi e na i vakatagedegede e vinaka, e na veinanumi kei na kila ka vakacacacaka.
  5. Me soli vei iko na i vakamacala e rawarawa ni ko kila vinaka, e na sala mo rawa ni doudou kina mo veivosaki kei koya e vei qaravi tiko.
  6. Me soli vei iko na i vakamacala e dodonu mo kila me baleta na nomu bula raraba se na vakaleqai ni i tuvaki ni dua na tiki ni yagomu; na vei qaravi e vakayacori tiko, na yacadra kei na nodra dui i tavi ko ira era vei qaravi; ka vaka kina na i vakamacala me baleta na vakadidike e na caka vei iko, na cava e na caka, kei na macala ni vakadidike. Era vakauqeti na lewe ni vanua e Niu Siladi me ra dau taro, ka vakaqaqa na i vakamacala tale eso me vukei ira me ra kila vakavinaka cake kina na veika e yaco tiko.
  7. Mo vakatulewataka na veika me baleta na nomu qaravi, kei na galala mo veisautaka na lomamu.
  8. Me tiko e dua me tokoni iko e na so na gauna.
  9. Me vakayagataki taucoko na dodonu oqo kevaka ko kerei mo vakaitavi e na dua na vuli ni vakadidike se na nodra vakavulici ko ira era na vei qaravi.

10. E nomu dodonu mo vakaraitaka na nomu kudru ka me kua ni vakawaletaki na kudru oqori.

Na cava beka au rawa ni cakava kevaka au nuiqawaqawataka se sega ni marautaka na i vakarau ni vei qaravi, se dua na ka e leqa, ka'u siqema ni sa voroki kina na noqu dodonu?

- E rawa ni ko:
- tukuna vei koya e qaravi iko tiko se vua na nona i liuliu vakacacacaka, de mani rawa ni rau walia na leqa;
  - kere veivuke kei na veitokoni mai vei ratou na lewe ni nomu matavuvale se nomu i tokani, me ratou vakaraitaka na veika ko nuiqawaqawataka ki na tabana e vakarautaka na nomu qaravi;
  - vakaqara na veivuke ni dua e tu vaka i koya ka dau valataka na veika me baleta na qaravi ni bula raraba kei na vakaleqai ni i tuvaki ni dua na tiki ni yago, me vukei iko e na kena wali na veika ko lomaleqataka. E tabaki tu e na i vola tukutuku oqo na i vakamacala matailalai ni sala ni veitaratara kei ira era dau tutaka na veika me baleta na qaravi ni bula se vakaleqai ni i tuvaki ni dua na tiki ni yago.

NA VAKARAITAKI NI KUDRU KEI NA QARAI NI KENA I WALI

Na cava beka me'u vakaraitaka kina na noqu kudru?

E dua na sala bibi ni kena vakavinakataki na i vakatagedegede ni vei qaravi, sa i koya na kena vakaraitaki na ka e kudruvaki. E vuqa era vakaraitaka na nodra kudru baleta ni ra sega ni vinakata me yaco vua e dua tale na veika e a yaco vei ira. Era dau vakacegui kevaka e tukuni lesu vei ira ni sa ciqomi na nodra kudru, ka tukuni vata kei na dua na i vakamacala ni veika e a yaco, kei na kerei ni nodra veivosoti. Era vukei sara tale ga ko ira era vakarautaka na vei qaravi ni vakaraitaki na kudru. Era na kila kina na veika era lomaleqataka ko ira era qaravi, ni na qai rawa kina me ra kila na ka me ra cakava me sotavi kina na leqa. E na so gauna e na veisautaki sara na veika sa dau caka tiko mai, ka veisautaki tale ga na i vakarau ni vei qaravi me yaga raraba vei ira era qaravi. Era na vukei vakalevu

sara tale ga ko ira era qaravi ke ra kila na veika e na vakayacori me vakavinakataki kina na i vakarau ni vei qaravi.

Na sala ni vakaraitaki kudru

- E nomu dodonu mo vakaraitaka na nomu kudru me baleti koya e vakarautaka na vei qaravi e na sala e rawarawa duadua vei iko. E rawa ni ko tukuna e na talevoni, se mo drau veirai mata kei koya ko tukutuku vua; e rawa ni ko vola vakaivola na nomu kudru ka vakauta e na meli, fax se email vei:
- koya, se vei ratou ko kudruvaka;
  - koya e dau ciqoma na kudru taucoko e na tabana e vakarautaka tiko na nomu qaravi, e na kena vale se mataveitokani (me vaka na manidia e qarava na i vakatagedegede ni vei qaravi ka yacana na quality manager, se vakaillesilesi e qarava na kudru e valenibula se dua na mataveitokani);
  - koya e tu vakaikoya ka dau valataka na veika me baleta na bula raraba kei na vakaleqai ni i tuvaki ni dua na tiki ni yago;
  - koya na i Liuliu (Commissioner) ni Tabana ni Bula Raraba kei na Vakaleqa ni i Tuvaki ni dua na Tiki ni Yago.

Na cava beka au rawa ni namaka kevaka au vakaraitaka na noqu kudru ...vei koya e vakarautaka na vei qaravi e caka tiko?

E dodonu vei koya e vakarautaka na vei qaravi me rogoca na veika ko sega ni marautaka, vakaraitaka vei iko na veika e virikotori me baleta na vakaraitaki kudru, kei na veika sa caka tiko me baleta na nomu kudru. E rawa ni ko namaka me wali na nomu kudru e na gauna totolo duadua, vakamacalataki vei iko na lewa sa tau kina, kei na veika sa vakayacori e na vuku ni nomu kudru.

...vua e dua e dau tutaka na veika me baleta na bula kei na vakaleqai ni i tuvaki ni dua na tiki ni yago?

Ko koya e dau tutaka na veika me baleta na bula raraba kei na vakaleqai ni i tuvaki ni dua na tiki ni yago, ka lewe ni kena i soqosoqo (Nationwide Advocacy Service) e Niu Siladi raraba, e na rogoca na veika ko sega ni

marautaka ka vakamacalataka na veisala e tu, ko rawa ni muria me wali kina na nomu leqa. Ko drau i to vata kei koya, ka na tokoni iko ka vukei iko e na ka ko digitaka mo cakava me wali kina na nomu leqa.

E sega ni saumi na vei qaravi oqo, e vunitaki na kena i tukutuku, ka sega ni dua na kena i sema ki na tabana ni vei qaravi tale e so me vaka na vale ni bula, na veisoqosoqo e sauma na vei qaravi e caka, na veitabana vakamatanitu e so, kei na i Liuliu ni vei qaravi me baleta na bula raraba kei na vakaleqai ni i tuvaki ni dua na tiki ni yago, na Health and Disability Commissioner. E dina ni rau vauci vata e na dua na lawa kei na i Liuliu oqo, na tabana e tutaka na veika me baleta na bula raraba kei na vakaleqai ni i tuvaki ni dua na tiki ni yago, e duatani na kena i Liuliu, ka yacana na Director of Advocacy. E tu vakaikoya, ka dau ciqoma na i tukutuku mai vei ira era cakacaka e na nona tabana.

Na nodra vakayagataki ko ira era dau valataka na veika me baleta na bula raraba kei na vakaleqai ni i tuvaki ni yago me ra walia na leqa, e sala totolo cake sara ni kena rawa ni wali na leqa ni vakatautauvatataki kei na veisala tale e tu.

...vua na i Liuliu (Commissioner) ni Tabana ni Bula Raraba kei na Vakaleqai ni i tuvaki ni dua na tiki ni yago?

- E na dikeva na kudru yadua na i Liuliu ni bera ni tauca na nona lewa e na veika tale e so e dodonu se veiganiti me caka. E sa na qai rawa vua me cakava e dua vei ratou na ka oqo:
- vakauta na veika e baleta na kudru vua e dua ka dau valataka na veika me baleta na bula raraba kei na vakaleqai ni i tuvaki ni dua na tiki ni yago, me vukei koya e kudru e na kena wali na nona kudru;
  - vakauta na veika e baleta na kudru vei koya e vakarautaka na vei qaravi me vaqara na kena i wali;
  - vagolea na kudru ki na dua tale na tabana me vaka na Minisitiri ni Bula, na i lawalawa e dau vakadeitaka na nodra volai na vei qaravi e na tabana ni bula, na i liuliu ni kena taqomaki na i tukutuku (Privacy Commissioner), se vei koya e dau raica na leqa ni